

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 15

Рівне – 2009

Збірник наукових праць “Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”
Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету . Випуск 15 . –
Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет , 2009 . – 311 с .

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, ректор Рівненського державного гуманітарного університету (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 5 від 26 грудня 2008 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2009

8. Львівська наукова бібліотека імені Василя Стефаника НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 29, оп. 1, спр. 145 (Рукописна спадщина Івана Франка), п. 52, 24 арк.
9. Львівська наукова бібліотека імені Василя Стефаника НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 29, оп. 1, спр. 717 (Франко І. І. Еміграція галицьких селян; III. Інтерпеляція в Раді державній у справі конфіскації повищої статті; VI. Перша сесія галицького сейму крайового; VII. Еміграційні агенти в Галичині), п. 165, 34 арк.
10. Львівська наукова бібліотека імені Василя Стефаника НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 241, оп. 1, спр. 18 (Мельничук Я.С. “Іван Франко про революційні події 1848 – 1849 рр. у зарубіжних слов’янських країнах”), п.1, 11 арк.
11. Львівська наукова бібліотека імені Василя Стефаника НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 241, оп. 1, спр. 17 (Мельничук Я.С. “Іван Франко про революцію 1848 р.), п.1, 8 арк.
12. Масненко В. Іван Франко як історична постать у сучасній українській історіографії (огляд ювілейних видань) // Франківські читання. Збірник статей. Черкаси, 2007. – С. 154 – 158.
13. Спицький В. Є. До питання про історичні погляди І. Я. Франка // Наукові записки державного університету ім. Т. Г. Шевченка. – т. XV. – вип. 8. – К., 1956.
14. Товстуха Я. Іван Франко про аграрну реформу 1848 р в Галичині. – Іван Франко. Статті і матеріали. – 36. VII. – Львів, 1960.
15. Франко І. Задумні дні у Львові 1848 р. // Збір. творів: У 50 т. – Т. 46. – К.: Наукова думка, 1986.
16. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. / Ред. кол.: Є. П. Кирилук (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 1976–1986. – Т. 48. – Листи (1874–1885). – 767 с.; Т. 49. – Листи (1886–1894). – 810 с.; Т. 50. – Листи (1895–1916).
17. Франко І. Знесення панщини в Галичині // Збір. творів: У 20 т. – Т. 19. – К., 1956.
18. Франко І. Критичні письма о галицькій інтелігенції // Вибрані суспільно-політичні і філософські твори. – К., 1956.
19. Франко І. Наука і її становище щодо працюючих класів // Вибрані суспільно-політичні і філософські твори. – К., 1956.
20. Франко І. Наш погляд на польське питання // Вибрані суспільно-політичні і філософські твори. – К., 1956.
21. Франко І. Пригода З. Авдиківського для 1 серпня 1948 р. – Неділя. – 1912.
22. Франко І. Причинки до історії України-Русі. – Львів, 1912.
23. Франко І. Що то була панщина? // Збір. творів: У 50 т. – Т. 47. – К.: Наукова думка, 1986.
24. Франко І. Галицьке краєзнавство // Збір. творів: У 50 т. – Т.46. – Кн. II. – К.: Наукова думка, 1986.
25. Франко І. Давні акти до нового спору // Збір. творів: У 50 т. – Т. 46. – Кн. I. – К.: Наукова думка, 1986.
26. Франко І. До мартівських днів 1848 р. // Збір. творів: У 50 т. – Т. 47. – К.: Наукова думка, 1986.
27. Франко І. Життя Івана Федоровича і його часи // Збір. творів: У 50 т. – Т. 46. – Кн. I. – К.: Наукова думка, 1985.
28. Франко І. З 1848 року (Давні матеріали до оцінення нових заходів около польсько–руської угоди) // Збір. творів: У 50 т. – Т. 46.– К.: Наукова думка, 1986.
29. Франко І. І ми в Європі. Протест галицьких русинів проти мадярського тисячоліття // Збір. творів: У 50 т. – Т. 46. – Кн. II. – К.: Наукова думка, 1986.
30. Франко І. Лук’ян Кобилиця. Епізод з історії Гуцульщини в першій половині XIX в. // Збір. творів: У 50 т. – Т. 47. – К.: Наукова думка, 1986.
31. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Збір. творів: У 50 т. – Т. 41. – К.: Наукова думка, 1984.
32. Франко І. Панські жарти. Поема з останніх часів панщини. – Львів, 1928.
33. Франко І. Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині // Збір. творів: У 20 т. – Т. 19. – К., 1956.
34. Франко І. Поляки і русини // Збір. творів: У 50 т. – Т. 46. – Кн. II. – К.: Наукова думка, 1986.
35. Франко І. Причинки до історії 1848 р. // Збір. творів: У 50 т. – Т. 47. – К.: Наукова думка, 1986.
36. Франко І. Студії над українськими народними піснями. – Т. 1. – Львів, 1913.
37. Шевченко Ф. Іван Франко про польсько–українські відносини та історію Польщі // І. Я. Франко як історик. – Київ: Видавництво АН УРСР, 1956.

УДК 930.85:7 (477.83/.86) “18/19”

С.Гринич, О.Граб

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ - ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

Значна частина вітчизняних вчених вже зверталися до історії виникнення та особливостей розвитку культурно-мистецьких та громадських рухів на українських теренах. Особлива увага дослідників стосувалася зазначених тенденцій саме у західноукраїнському регіоні, де здавна формувалася активна група творців та популяризаторів національної культури, виборюваної у складних суспільно-політичних змаганнях за державну незалежність.

Диференціюючи й аналізуючи наукові дослідження та публікації, що висвітлюють особливості розгортання культурно-мистецьких процесів у Галичині за хронологічним принципом, відзначимо, що цінною пам’яткою української політичної думки краю ще з середини ХІХ століття стала праця В.Подолінського [42], у якій автор вперше висунув основи національної незалежності українців та сформулював програму їх реалізації, враховуючи складний соціально-політичний контекст доби. У цій розвідці розвінчано твердження поляків про те, що Польща є спільною вітчизною поляків і русинів та поставлено вкрай важливе для українців питання - незалежності України [42, с.472].

Як відомо, домінуючу роль у координації творчих і наукових пошуків вітчизняної інтелігенції Галичини ще з другої половини XIX століття відігравали наукові товариства (НТШ та „Просвіта”), що у своїй друкованій продукції висвітлювали питання розвитку ідей української нації, забезпечували підняття духу націоналізму та поширення освіти в краї. Зокрема одним із головних напрямів діяльності Товариства „Просвіта” (1868р.) визначилося книгодрукування та розповсюдження літератури по всій території Галичини й за її межами. До визначних досягнень Товариства у зазначений період належить і заснування у Львові великої бібліотеки, що повинна була перетворитися у національну наукову бібліотеку з архівом.

Закономірним явищем стало й те, що справу національного відродження в Галичині розвивало й поширювало через відповідні друковані видання засноване 1873 року Літературне Товариство ім.Т.Шевченка. Із 1892 року, внаслідок посилення шовіністичної реакції Росії, воно перетворилося в Наукове Товариство ім.Т.Шевченка - першу нетитуловану новітню академію наук України, що відіграла особливу роль у справі інтелектуального піднесення західноукраїнських земель.

Внаслідок таких тенденцій вже 90-ті роки XIX - початок XX століття відзначилися високим громадсько-культурним рівнем діяльності представників НТШ. Метою роботи об'єднання, за свідченням В.Гнатюка, стало плекання та розвиток національної науки та штуки (мистецтва), збирання та збереження культурних і наукових пам'яток України-Русі, а завданням - виданням „Наукових записок Товариства ім. Шевченка” та інших наукових праць тощо [6, с.6-8].

На зламі XIX - XX століть діяльність Товариства була пов'язана із творчістю представників української інтелігенції - О.Кониського, М.Грушевського, І.Франка, І.Крип'якевича, В.Щурата, В.Гнатюка, К.Студинського, В.Кубійовича та інших. Відомо також, що серед членів НТШ були й іноземці, зокрема А.Ейнштейн, Т.Масарик, М.Планк, Д.Гільберт, які якісно доповнили просвітницьку роботу.

Науковий інтерес вчених і громадсько-культурних діячів у розвідках кінця XIX століття охоплював питання відображення взаємозв'язку мистецтва і суспільної думки, національно-культурного і політичного поступу. У них засвідчувались зміни ціннісно-світоглядних систем, що супроводжувалися численними колізіями прагнень українців у визвольній боротьбі на поліетнічній території Галичини. Однак, тоді ж були закладені й ті підвалини, що зумовили специфіку розвитку національного мистецтва Галичини, чітко заявляючи про себе в науково-критичній думці.

Для сучасників цінне джерело естетико-філософських студій означеного періоду становлять собою періодичні видання зламу XIX-XX століть. Так, у цей час статті про творчість окремих видатних митців та роботу громадсько-культурних діячів краю вміщувалися у періодичних виданнях „Зоря Галицька”, „Діло”, „Неділя”. У друкованих органах культурно-просвітницьких організацій, зокрема календарях „Просвіти”, „Записках НТШ”, „Артистичному віснику”, „Ілюстрованій Україні”, „Шляхах”. На шпальтах згаданої періодики прослідковувалося явище виділення мистецького процесу із загального плину громадсько-політичного, культурного життя, виявлення й характеристика тих фактів і подій, що призвели до становлення національного мистецтва у контексті полікультурності Галичини кінця XIX століття.

Принципову позицію щодо ролі митця у процесах національно-культурного відродження та новим завданням, які перед українцями ставило соціокультурне життя, у численних дослідженнях займав І.Франко („Старе й нове в сучасній українській літературі”, „По за межами можливого”, „Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах”, „Маніфест „Молодої Музи”, „Новини нашої літератури”, „Одвертий лист до галицької молоді”, „Конкурс „Зорі” тощо). Вони збережені у відповідних зібраннях [48, с.230].

Закономірним і характерним для цього визначного діяча стало й редагування періодики. Тому демократичної основи, внаслідок діяльності І.Франка (та М.Павлика), набувають журнали: „Друг” (виходив у Львові в 1874-1977 роках), „Громадський друг”, „Дзвін”, „Молог” (підготовлені й опубліковані 1878р.), „Світ” і часопис „Життя і слово” (1894-1897 рр.). Активною громадсько-культурною задіяністю митець виявив себе як виразник народних інтересів, неодноразово піднімаючи у розвідках й питання функціонування української мови, створення у краї освітянської мережі для українців, збереження національних традицій у вітчизняній культурі Галичини зламу XIX - XX століть.

Умови суспільно-політичного гніту українців зазначеного періоду гостро поставили перед вітчизняною інтелігенцією й питання освітньо-культурного характеру. Вони були викликані, у першу чергу, неможливістю українського населення навчатися рідною мовою, примножувати духовну спадщину, збагачувати її новими науковими дослідженнями. Адже наприкінці XIX століття Галичина була найвідсталішим в освітянському питанні краєм Австрійської монархії. І.Франко з цього приводу зазначав, що польські кола робили все можливе „щоб мужик завжди був грубий і неосвітчений”, оскільки відчували, що „освіта мужика загрожує ... руїною, тому що освічений мужик не стане покійно і безвідмовно гнути шию в ярмо” [50, с.179-186].

Внаслідок такого гнітючого українців процесу наприкінці 90-х років XIX століття провідні громадсько-культурні сили прийшли до усвідомлення важливості боротьби не тільки за шкільництво, але й за національну вищу школу. Питання українського університету відтоді не сходило зі сторінок преси. Адже виховання в університеті свідомої інтелігенції розглядалося як необхідна передумова подальшого національного розвитку Галичини. Окреслену проблематику у власному доробку різнобічно висвітлювали А.Андрохівич [1], І.Кревецький [22], В.Мудрий [35] та інші діячі.

Поважаючи давні традиції нашого народу, наприкінці XIX - початку XX століття розв'язанням культурно-освітніх, морально-виховних проблем всупереч складним соціально-політичним умовам активно перейнялися представники Української Греко-Католицької церкви, а саме - митрополити Андрей Шептицький та Йосиф Сліпий, Юліан Дзерович, Іван Бартошевський, Іриней Назарко, Микола Конрад, Йосиф Осташевський, Кирило Селецький та інші [36]. До того ж, домінуючого значення вони надавали чіткому визначенню мети, завдань, філософському обґрунтуванню вибору теорії національного виховання, особливо молоді.

Їх ідеї спиралися на положення християнської моралі, на основі якої згадані особи, зокрема Ю.Дзерович [15, с.33-37], піддавали гострій критиці існуючі на той час різні виховні системи: натуралістичну, реалістичну, матеріалістичну, націоналістичну та гуманістичну. Засуджуючи їх, галицьке греко-католицьке духовенство, як єдиний фундамент виховних технологій пропонують християнське вчення. Його основою, на думку згаданого Ю.Дзеровича, є виховання сумління і в поєднанні з ним - дисципліни, авторитету, розуму, волі. Найбільш суттєві позитивні сторони християнської виховної системи, її історичну зумовленість і відповідність авторитету українців він узагальнив в окремі положення, вважаючи, що християнський характер українського народу, зумовлений історичними обставинами, став для нього майже традиційним. Адже від „княжої доби” простежується колосальна роль духовенства в просвіті та вихованні народу, а оберегом його духовності, мови та національної культури від часів Володимира Великого виступала православна Церква [15, с.33-37].

Зважаючи на той факт, що прагнення морально-релігійного виховання на християнських засадах є далеко не новим явищем, адже ним займалися ще мислителі IV-XI століть - представники патристики (Іоан Златоуст, Іоан Кассіан, Василій Великий, Григорій Богослов та інші), в аналізований період цю тему у своїх працях розкривали як представники духовенства, так і відомі педагоги (Ян Амос Коменський, Й.Пестолоцці, К.Ушинський, Г.Скворода, О.Духнович, Г.Ващенко, І.Огієнко) [39].

Цікаво, що освітянська проблематика не оминала уваги й відомих митців краю. У питаннях освіти найбільше з них зробили: О.Барвінський, О.Колесса, А.Вахнянин, В.Матюк. Зокрема останній у розвідках (“Наша руська народна пісня і її значення” (1899р.), “Руський співаник для шкіл народних” (1884р.) створює перші зразки (поруч з І.Кипріяном, М.Вербицьким та іншими) музично-дидактичної літератури, яка з успіхом застосовувалася у шкільній практиці.

Відстоювали національну ідею в культурі Галичини кінця XIX - початку XX століть, як свідчать М.Льницький [17], В.Дончик [18] та інші літературознавці, відомі українські письменники (І.Франко, В.Стефаник, О.Кобилянська, О.Кониський, О.Патрицький та інші митці), більшість з яких були членами політичних угруповань і тому у своїх творах висвітлювали політично обґрунтовані вимоги часу, збагачували художню тематику, піднесли роль і значення тогочасної літературної критики.

Одночасно із розвідками вітчизняних науковців та критиків, які жили й працювали у досліджуваній період, з'явилися розвідки й польських діячів, які зі свого боку висвітлювали й оцінювали соціокультурні тенденції доби, мистецьку палітру та художні процеси краю, зрозуміло, що акцентуючи значну увагу на внеску польських організацій та окремих їх представників [51, с.261]. М.Семчишин з цього приводу зазначив, що: „незважаючи на русифікаційні шикани, прийшло тоді до пробудження української спольщеної шляхти, серед якої під впливом ідей романтизму, прокидається зацікавлення народністю.

Сприяли цьому факту й польські письменники, які, зберігаючи вітчизняний патріотизм, почали цікавитись українською історією, фольклором, і це зацікавлення довело до створення так званої української школи в польському письменстві (А.Мальчевський, Б.Залеський, С.Гощинський), а дехто з них, як от Тимко Падура, почали писати українською мовою” [45, с.256].

Важливу інформацію про рівень соціокультурного життя в Галичині зламу XIX-XX століть можна почерпнути і з даних офіційних документів, до яких належать Статуту наукових, культурно-мистецьких, релігійних, молодіжних товариств, політичних партій краю, де вміщена вичерпна інформація щодо складу учасників вищеперахованих об'єднань та їх національно спрямованої культурно-просвітницької діяльності.

Відзначимо, що менш насиченим на наукові дослідження та розвідки став період після Першої світової війни. Однак і тоді, у несприятливих для вільного розвитку мистецтвознавства умовах, тільки у Львові виходило близько 40 часописів мистецького спрямування українською мовою; з'явилися публікації довідкового характеру, література, що висвітлювала загальнокультурні процеси доби тощо. Проблеми творчого характеру, що постали і цікавили наукове середовище Галичини, викладалися у дослідженнях М.Голубця [41; 42; 43; 44; 45; 46; 47]; І.Свенціцького [43, 44]; Б.Лепкого [25]; Є.Маланюка [33, 34]; В.Пачовського [41 та інших].

Активістами у питаннях висвітлення особливостей національно-культурного руху в Галичині після 1914 року, як і раніше, були члени Товариства „Просвіта”. Після значних матеріальних втрат об'єднання (книжкові фонди), знищення філій та читалень, насильницького вигнання місцевої інтелігенції, 1917 року їм вдалося відновити просвітницьку роботу Товариства. Відразу ж почалася відбудова читалень, шкіл, піднісся рівень книгодрукування. Та й освітні заклади потребували належного забезпечення українською навчальною літературою.

Більше того, після здобуття державної влади в Східній Галичині та Північній Буковині й проголошення ЗУНР саме Товариство „Просвіта” стало основою міністерства освіти у Республіці. Проте становище „Просвіти” після окупації поляками Східної Галичини, Західної Волині та частини Полісся значно погіршилося. Досить жорстокий режим, встановлений тут окупантами, негативно вплинув на сферу культури, адже вилучалися з обігу українські книги, заборонялося вживання рідної мови тощо. Однак навіть у цей досить несприятливий для соціокультурної діяльності українців час, робота Товариства не припиняється і спрямовується на збирання матеріалів з історії визвольної боротьби Галичини [38, с.68-71].

Як свідчить А.Середняк, події зазначеної доби змінили видавничу політику Товариства і за пропозицією М.Возняка було складено нову програму, згідно з якою усі видання „Просвіти” поділялися на чотири групи: „Народна бібліотека”, „Загальна бібліотека”, „Українська письменність”, „Письма з „Просвіти” (періодичний орган Товариства). Такий підхід у видавничій діяльності „Просвіти” сприяв зменшенню числа малограмотного населення у краї та збереженню духовної скарбниці українців.

Наукове Товариство ім. Т.Шевченка, також перебуваючи у складному становищі, зазнавши значних збитків, оскільки російськими окупантами було знешкоджено друкарню осередку, а з бібліотеки викрадено цінні рукописи українських письменників (архів Ю.Федьковича, Лесі Українки), знищено каталоги бібліотеки, підшивки

українських часописів, архів Етнографічної комісії [6; с.100] відстоювало національно-визвольні прагнення українців. Проте наведені вище факти наклали сумний відбиток на подальшу працю українських науковців, які й згодом, перебуваючи під постійною заборонаю діяльності, не могли в повну силу розгорнути наукову роботу. Суттєво погіршилося становище НТШ, а відтак і видавництво літератури, наприкінці 1918 року, коли поляки загарбали Львів, а через рік всю Галичину та Волинь.

Як зазначають джерела, тільки на початку 1920-х років у публіцистиці Галичини гостро постало питання національної освіти, висвітлене у працях українських громадсько-культурних діячів, зокрема М.Галушинського, І.Герасимовича, С.Русової та інших, а також на сторінках часописів "Рідна школа", "Учитель", "Дзвінок", котрі видавало Українське Педагогічне Товариство.

У червні 1920 року, опікуючись питанням університетської справи, активісти НТШ видали „Меморіал українських наукових та культурних установ академіям, університетам та іншим науковим закладам цивілізованого світу”, в якому стисло виклали історію боротьби галицьких українців за національний університет та подано факти шовіністичних акцій польських окупантів. Завдяки цьому документові вже 1 січня 1921 року відкрито український університет у Станіславові, хоча така пропозиція міністра освіти і не задовільняла вимоги інтелігенції, заклавши основи створення таємного Львівського університету.

Завдяки діяльності НТШ, як зазначають О.Рубльов і Ю.Черченко, актуальними у 1920-х роках стають і творчі контакти вітчизняної інтелігенції Західної та Східної України. Результатом їх консолідованої наукової праці за сприяння М.Грушевського у 1925 р. стала організація Комісії історії Західної України, а впродовж наступного року відомими стають й перші спільні праці науковців [4, с.144]. Навесні 1927 року в УРСР відбулися публічні доповіді про стан наукового життя в Галичині (К.Студинський), про мистецтво (І.Свенціцький) тощо. Популярним стає й перший том „Матеріалів для культурної й громадської історії Західної України”, особливістю якого виявився огляд взаємин між І.Франком та М.Драгомановим [4, с.144].

Однак вже на початку 30-х років ХХ століття творчі контакти українців Наддніпрянщини і Наддністрянщини внаслідок суспільно-політичних причин почали ускладнюватися. До того ж, вкрай напружена соціокультурна ситуація як в Галичині, так і в Східній Україні, викликана формуванням тоталітарної системи, спричинила масовий еміграційний процес. Позитивним моментом у цьому явищі було те, що завдяки діяльності значної кількості українських науковців за кордоном стало можливим збереження національної духовної культури, поширення й поглиблення націотвірчої діяльності, висвітлення основ національної ідеї на сторінках часописів, наукових видань, публіцистики. Зокрема С.Наріжний засвідчує, що розробки історичних і культурологічних проблем здійснювалися при україномовних кафедрах вищих навчальних закладів за кордоном, а саме: Вільному університеті та Високому педагогічному інституті ім. М.Драгоманова (Прага); Українській Техніко-господарській академії (Падебради); Карловому університеті, Українському науковому інституті (Берлін) [37].

Відомо також, що окрім зазначеного вітчизняна інтелігенція організовує видання за кордоном періодичної преси, внаслідок чого Д.Антоновичем у Відні 1921 р. робиться спроба випуску журналу „Книга” (через брак коштів вийшов один номер); у Падебрадах з 1922 року виходить журнал „Українське книгознавство”. Масштабну інформаційну містило видання „Книголюб”, дописувачами якого стали члени „Українського товариства прихильників книги” – Д.Антонович, О.Кандиба, Д.Чижевський, В.Січинський, О.Колесса та інші діячі.

Видавнича діяльність за межами країни, висвітлення національних і мистецьких питань, продовжували консолідувати митців і у Львові, зокрема навколо журналів і газет „Літературно-Науковий вісник”, „Дзвони”, „Поступ”, „Ми”, „Наша культура”, „Діло” (із літературним додатком „На зустріч”). Популяризацією української національної проблематики заявили про себе книжки видавництва „Червона калина”, „Хортиця”, „Добра книжка”, „Дешева книжка” тощо. Літературно-мистецьке видання „Митуса” об’єднало поетів неосимволістського напрямку (В.Бобинський, Р.Купчинський, Ю.Шкрумеляк, О.Бабій, М.Голубець, Л.Лепкий).

Ідеологічне протистояння українців 1920-1930-х років призвело до того, що найбільший культурний центр Західної України – Львів, став центром розвитку літературно-критичної думки, адже саме тут у зазначений період виходило найбільше літературних часописів, на сторінках яких аналізувалися творчі досягнення українців, з’являлися теоретичні статті з проблем розвитку літератури та літературної критики.

Цей період становить собою окремих етап розвитку літературно-критичних досліджень в Україні, що суттєво вплинуло на культурну самобутність українців і формування їх національної свідомості. До того ж, певна частина літературних критиків Галичини гостро засуджували насильно впроваджену на теренах Східної України марксистську ідеологію, ідеали “соціалістичної справедливості”, “партійної літератури” тощо.

Вплив політико-ідеологічних факторів на інтелектуальне, мистецьке, у тому числі й літературне життя, історично зумовив диференціацію літературно-критичної думки в Галичині 20-30-х років ХХ століття на чотири напрями: націоналістичний, католицький, радянськостильський і ліберальний [18].

Особливу роль у розвитку літературної критики націоналістичного спрямування, насиченої жанровим розмаїттям (рецензії, статті, огляди творчості, журнальні огляди) відіграла безперервність і систематичність виходу “Літературно-Наукового Вісника”, редактором якого став Д.Донцов. У роботі він надавав перевагу теоретичним оглядовим статтям і рецензуванню художніх творів. Характерно, що саме в “Літературно-Науковому Віснику” було започатковано традицію багатьох львівських журналів публікувати огляди творчості і відомих іноземних письменників (М.Метерлінка, Г.Флобера, О.Уальда, Ш.Бодлера та інших), оскільки публіковані твори європейських авторів і літературні огляди про них, на думку того ж Д.Донцова, сприяли художньому зростанню українських митців.

Популярним часописом націоналістичного спрямування у 1930-х роках, як зазначає В.Дончик, став двотижневик “Дажбог”, редакторами якого почергово були Є.Пеленський, Б.-І.Антонич та Б.Кравців. Сторінки цього видання доносили до читачів досягнення молодих письменників-націоналістів, а також критичні зауваження щодо художньої творчості митців і особливостей розгортання літературного процесу в Східній Україні [18].

Чимала група західноукраїнських літературних критиків належала і до католицького напрямку, висвітлюючи власні погляди на сторінках літературних часописів “Поступ” (1921-1931 рр.) і “Дзвони” (1931-1939 рр.). Порівняно з іншими виданнями католицька преса достатньо фінансувалася та мала підтримку з боку ГКЦ, представники намагалися побороти прояви атеїстичних і матеріалістичних поглядів, підтримуючи релігійний світогляд українського населення. Зокрема на сторінках часопису “Дзвони” літературна критика відзначилася розмаїттям тем, багатством жанрів, талановитими персоналіями критиків, серед яких М.Гнатишак, О.Мох, Ю.Редько, К.Чехович та інші. Часто критики-католики публікували теоретичні розвідки, в яких висловлювали погляди на засади письменницької творчості, полемізували з представниками інших напрямів літературно-критичної думки, особливо – лібералістичної. Тому зазначене видання в літературному процесі Галичини 1920-1930-х років стояло поряд із “Літературно-Науковим Вісником” [18].

Щодо функціонування ще одного напрямку літературно-критичної думки Галичини - радянськості, то його поява викликана процесами українізації на теренах Радянської України. “Пролетарські” критики своє мистецьке кредо висловлювали на сторінках часописів “Вікна” (1927-1932 рр.), “Культура” (1924-1932 рр.), “Нові шляхи” (1929-1932 рр.), “Критика” (1933-1934 рр.), що видавалися відносно короткий час. Характерно, що для більшості критиків цього напрямку притаманним став соціологічний підхід у трактуванні творчого процесу, аналіз впливу соціального середовища та історичних обставин, характеристика тематичної та ідейної спрямованості твору. Ідеологічно орієнтуючись на східні терени радянськості критики публікували численні рецензії та огляди творів з Радянської України, а також передруковували критичні розвідки східноукраїнських літературознавців. Із припиненням курсу українізації, як літературний та ідеологічний напрям радянськості в Західній Україні перестав існувати.

Найпізніше в літературній критиці Галичини, за свідченням В.Дончика, виник ліберальний напрям і був пов'язаний із виданням часопису “Назустріч” (1934-1938 рр.). Його теоретиками стали С.Гординський, М.Рудницький та інші, орієнтуючись на естетичні критерії оцінки твору, нейтральність, аполітичність літературознавчого аналізу. Тому на сторінках зазначеного часопису друкувалася художня спадщина авторів різної ідеологічної орієнтації [18].

Слід відзначити видання націоналістичного напрямку вже згаданого емігранта зі Східної України - Д.Донцова. Особливо - популярну його працю „Націоналізм” (вийшла друком у 1926 р.) [16], що розкривала сутність національно-політичного інакомислення та провідні філософські напрями розвитку націоналізму. Продовженням окреслених думок автора стали праці, що вийшли у 1928 році: „Політика принципіальна чи опортуністична”, „Що таке інтернаціоналізм?”, „Маса і провід”, „Дурман соціалізму”.

Ідейними однодумцями Д.Донцова у зазначений період стали М.Сціборський, Ю.Вассиян, Д.Андрієвський, В.Мартинець, О.Бойдуник та інші, твори яких також заклали основу національного виховання покоління українців 1920-1930-х років. Згодом їх справу продовжили С.Ленкавський [24], Ярослав Стецько, Степан Бандера.

Провідну роль у висвітленні тенденцій громадсько-культурного життя 1930-х років відігравала й жіноча преса, що стала невід'ємною частиною жіночого національно-культурного руху, пропагувала певні ідеї, погляди, політичні програми, тим самим формуючи громадську думку щодо становища та позиції жінок у суспільстві, зацікавлюючи й залучаючи до своїх лав нових учасниць.

У становленні та розвитку української жіночої преси виокремлюються найбільш плідні періоди: середина XIX століття - 1920-ті рр. (започаткування жіночої преси) і 1921-1939 рр. (найвищий її розвиток в Галичині). Характерною особливістю жіночих видань стали: культурно-просвітницька та організаційна мета; створення та видання зусиллями самих жінок, які водночас були редакторами, авторами; відсутність меценатів і підтримка видань коштами читачок. А до числа окреслених видань належали: “Жіноча доля”, “Самостійна думка Української Матері”, “Жіночий голос”, “Нова хата”, “Жіноча воля” тощо.

Наприкінці 1930-х років у Галичині відбувається суттєве пригнічення усього українського руху і жіночого, зокрема. Така ситуація нищівно відбилася і на видавництві жіночої преси, хоча вже на початку 1939 року відбувається певне послаблення утисків. Загалом відзначимо, що характерною для жіночих періодичних видань 30-х років XX століття стала їх диференціація за такими ознаками: за ідеологією - націоналістичного (“Жінка”, “Жіноча доля”, “Самостійна думка української матері”) та соціалістичного (“Жіночий голос”) спрямування; за орієнтацією на читачку аудиторію - для інтелігентних жінок (“Нова хата”), для селянок (“Жіноча воля”), для молоді (“Світ молоді”), для широких верств читачок (“Жінка”, “Українка”); за метою - для підвищення національної свідомості, культивування українського народного мистецтва.

Прогресивними періодичними виданнями 1930-х років, в яких висвітлено соціокультурне життя Галичини, стали й літературно-мистецькі “Поступ”, “Українське мистецтво” (за редакцією М.Голубця), “Вісник літератури й життя”, журнали з проблем театру й музики, історична та наукова преса, часописи загальнонаціонального спрямування (“Світ”), жіночу й молодіжну періодику.

Спробою осмислення постатей галицьких художників (І.Труша та О.Новаківського) стали нариси В.Хмурова, де автор у контексті суспільно-політичних подій оцінює творчість вищезгаданих західноукраїнських живописців. Музичний розвиток Галичини досліджуваного періоду постає у центрі наукових розвідок Станіслава Людкевича [27, 28, 29, 30, 31, 32].

Відзначимо й цінність досліджень 30-х років XX століття, вміщених в історичному журналі “Літопис Червоної Калини” львівського видавничого підприємства “Червона Калина”. Помітний вплив на літературно-мистецький розвиток краю мала й Асоціація Незалежних Українських митців (АНУМ), до складу якої увійшли представники Гуртка діячів українського мистецтва (ГДУМ) - М.Голубець, П.Ковжун, О.Мушинський, М.Осінчук, В.Січинський, П.Холодний, М.Бутович, С.Гординський та інші [4, с.157]. Вони постійно піклувалися про стан духовного розвитку населення Галичини та інформували громадськість на шпальтах професійного часопису “Мистецтво”, а також у збірнику “Екслібрис”. Асоціація видавала і монографічні дослідження, в центрі

уваги яких постали мистецька спадщина та культурно-громадська діяльність відомих у цьому регіоні й за його межами майстрів (О.Кульчицької, Д.Андрієнка, М.Глушенка).

Історико-етнографічні дослідження у цей час розгорнули члени Етнографічного Товариства Підкарпатської Русі (Ю.Головацький, А.Волошин, О.Приходько, І.Панькевич та інші).

Не залишалися осторонь й особливості розвитку музичної культури краю, водночас турбуючи інших представників мистецького середовища та науковців, які висвітлювали їх у своїх працях. Серед них відзначимо: З.Лиська [26], В.Витвицького [3], М.Волошина [5]. Відзначилися у цьому питанні й члени СУПРОМу (С.Людкевич, Н.Нижанківський, З.Лисько, Р.Савицький, М.Колесса, П.Пшеничка, Т.Шухевич), які видавали професійний мистецтвознавчий часопис „Українська музика”, наукові та фольклористичні праці тощо.

Особливу роль у видавничій галузі історико-культурного спрямування 30-х років ХХ століття відіграла й праця приватних видавців, до числа яких належать І.Тиктор, М.Матчак, М.Таранько та інші. Зокрема І.Тиктор сформував потужну мережу кореспондентських осередків у Парижі, Празі, Відні, Лондоні [4, с.206]. До того ж усі праці, в яких розглядалися культурно-мистецькі, освітянські, літературні досягнення регіону видавалися не лише без допомоги держави, а всупереч її антиукраїнській політиці, ґрунтуючись на власних зусиллях і наполегливості свідомої української громадськості.

Внаслідок сталінської політики 1930-х років складна доля чекала видавничу діяльність Товариства „Просвіта”, „Рідна школа”, „Наукове Товариство ім. Т.Шевченка”, друковані органи яких перестали функціонувати. Зокрема із 1939 року перестав виходити і щоденник І.Тиктора „Новий час”. Як ворожі, закриваються греко-католицькі газети „Мета”, „Нова зоря”, „Дзвони” і надалі видавництва та друкарні контролюються новою владою. Відтоді масового характеру набуває явище укомплектування бібліотек Галичини шовіністичною літературою, що надходила з Радянського Союзу, насаджуючи пропаганду соціалістичного способу життя й деформування історії українців.

У період Другої світової війни та у повоєнну добу галицький культурно-мистецький процес став предметом уваги між науковцями і критиками І.Свенціцьким, М.Драганом, Л.Федорович-Малицькою, Р.Турином. Питання, що стосувалися культурного життя Галичини зламу ХІХ-ХХ століть висвітлювали націоналістичні видання УПА, зокрема журнали „Інформатор”, „Чорний ліс”, „На чатах”, „За Україну!”, „Шлях перемоги”; газета „Українське слово” з додатком „Література і мистецтво” тощо. Ці джерела інформували громадськість про стан культури в краї. Вичерпну інформацію щодо видавничої діяльності ОУН-УПА надають О.Баган [2], В.Виткалов [4], Т.Гунчак [14], Б.Кравченко [20] та інші науковці.

Таким чином, здійснений аналіз науково-теоретичної думки в Галичині кінця ХІХ - першої половини ХХ століття доводить, що українські науковці, митці, культурно-просвітницька громада не стояли осторонь визначальних у краї тенденцій. Осмислюючи соціокультурні реалії доби і репрезентуючи їх у наукових та періодичних виданнях, переймаючи передовий європейський культурний досвід, вони відстоювали національні інтереси народу, прагнули розкрити духовний потенціал українців з метою захисту їх національної самобутності й досконалості. І хоча видавництво й поширення наукових досліджень, періодичних видань кінця ХІХ - першої третини ХХ століття характеризувалися низкою труднощів, однак їх автори не відступали від пошуків можливостей висвітлення актуальної культурно-мистецької, соціально-політичної інформації, даючи можливість своїм сучасникам вчасно ознайомитися з реаліями доби, а наступникам - максимально використати досвід інтелектуальної еліти попереднього періоду.

Джерела та література

1. Андрохівич А. Львівське „Studium Ruthenum” // Записки НТШ. – Львів, 1921. – Т.131.
2. Баган Олег. Націоналізм та націоналістичний рух. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 189с.
3. Витвицький В. Микола Лисенко і його вплив на музичне життя Галичини // Українська музика, 1937. - № 1. – С.62-65.
4. Виткалов В. Українська культура: сторінки історії ХХ століття: монографія. Видання друге, уточнене і доповнене. – Рівне: Вертекс, 2004. – 640с.
5. Волошин М. З концертної сали // Діло. – 1924. – Ч.107.
6. Гнатюк В. Наукове Товариство ім. Т.Шевченка (з нагоди 50-ліття заснування 1873-1923). – Львів: Накладом НТШ, 1923. – 215с.
7. Голубець М. Сучасне малярство Галицької України // Ілюстрований календар Товариства „Просвіта” на 1918 рік. – Львів, 1917. – Р.41. – С.160-173.
8. Голубець М. Українське мистецтво. – Львів, 1918. – 31с.
9. Голубець М. Начерк історії українського мистецтва. – Львів, 1922. – 261с.
10. Голубець М. Сто літ галицького малярства // Галицьке малярство. – Львів: Логос, 1926. – 88с.
11. Голубець М. Виразник духу українського народу // Просвіта. – Львів, 1992. – Березень. – С.15-31.
12. Голубець М. Мистецтво // Історія української культури / За заг. ред. І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 426с.
13. Голубець М. Образотворче мистецтво // Історія української культури. – К.: Либідь, 1994. – С.562.
14. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії. – К.: Либідь, 1993. – 287с.
15. Дзєрович Ю. Педагогіка. – Львів: накладом Львівської Богословської Академії, 1937. – 265с.
16. Донцов Д. Націоналізм. – Лондон, 1966. – 154с.
17. Ільницький М. Література українського відродження. - Львів, 1994. – 325с.
18. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн.1: Перша половина ХХ ст.: Підручник / За ред. В.Г.Дончика. – К.: Либідь, 1998. – 461с.
19. Історія української музики / АН УРСР. Ін-т мист-ва, фолькл. та етногр. ім. М.Т.Рильського; Редкол.: М.Гордійчук (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1989. – 352с.
20. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. / Пер. з англ. – К.: Основи, 1997. – 423с.

21. Крип'якевич І. Історія української культури. – К.: Либідь, 1994. – 473с.
22. Кревецький І. Неоправдані докори (До історії так званого Руського Інституту (Studium Ruthenum) на Львівському університеті) // Записки НТШ. – 1911. – Т.102.
23. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848-1914: На підставі споминів. – Львів, 1926. – Т.1.
24. Ленкавський С. Декалог // Націоналізм – основа справедливого світопорядку. – Львів: Видання Конгресу Українських Націоналістів, 1993. – 325с.
25. Лепкий Б. Писання: У 2 т. – К. – Лейпціг, 1922. – Т.2. – С.460.
26. Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині. – Львів. – Нью-Йорк, 1994. – 144с.
27. Людкевич С. Нововіднайдений твір В.Матюка // Українська музика. – Львів - Ч.4, 1939. – С.11.
28. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії. – К., 1973. – 243с.
29. Людкевич С. Музика серця // Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів, 1972. – С.175-320.
30. Людкевич С. Проблема сучасної музичної культури в Західній Україні // С.Людкевич. Дослідження, статті, рецензії. – К., 1973. – С.25-32.
31. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. Т.1 / Упор., редакція, вступна стаття і примітки З.Штундер. – Львів: “Дивосвіт”, 1999. – 496с.
32. Людкевич С. Огляд нашої музичної публіцистики в Галичині // Українська музика, 1937. – Ч.1.
33. Маланюк Є. У пазурах раціоналізму. До трагедії І.Франка // Студентський вісник (Прага). – 1927. - № 5-6.
34. Маланюк Є. Франко як явище інтелекту // Маланюк Є. Книга спостережень. – К., 1997. – Т.1. – С.117-123.
35. Мудрий В. Боротьба за огнище української культури в західних землях України. – Львів: З друкарні НТШ, 1923. – 130 с.
36. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. – Рим: Видавництво оо.Василіан, 1995. – 404с.
37. Наріжний С. Українська еміграція... Між двома світовими війнами. Частина 1. – Прага, 1942. – 152с.
38. Нарис історії „Просвіти” / Р.Іваничук, Т.Комаринець, І.Мельник, А.Середняк. – Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. – 374с.
39. Огієнко І. Українська церква. Нарис з історії української православної церкви. У 2 т. – К.: Україна, 1993. – 284с.
40. Павлишин С. Станіслав Людкевич. – К., 1974. – 54с.
41. Пачовський В. Українці як народ. – Чернівці, 1907. – 84с.
42. Подолинський В. Слово перестороги // Записки НТШ. – Т.228. – Львів, 1994. – 261с.
43. Свенціцький І. Ілюстрований провідник по Національному Музеєві у Львові. – Жовква, 1913. – 36с.
44. Свенціцький І. Дещо про науку, літературу і мистецтво Галицької України за останні 40 літ. – Львів, 1927. – 173с.
45. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу – К.: Фенікс, 1993. – 428с.
46. Творчість С.Людкевича: 36 статей / Упор. М.Загайкевич. – К.: Муз. Україна, 1979. – 173с.
47. УСС. Українське Січове Стрілецтво і мазепинська ідея. Братство Українських Січових Стрільців в 60-річчя. – Головна Рада Братства УСС. – Філадельфія, Париж, 1974. – 84с.
48. Франко І. Твори: У 20-ти томах. – Т.16. – К.: Держлітвидав України, 1955. – 467с.
49. Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах. – Т.31. - К.: Наук. думка, 1983. – 496с.
50. Франко І. К історії просвіщення в Галичії // Франко І. Повне зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1981 – Т.46. – Кн.2. – С.179-186.
51. Jaworski F. Lwow stary i wczorajszy. – Lwow, 1911. – 273 S.

УДК 39(092)

С. Чибирак

ПОСТАТЬ ПАВЛА ПЛАТОНОВИЧА ЧУБИНСЬКОГО В РАДЯНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

У непростій і трагічній історії українознавства зовсім не багато імен, які можна було б поставити врівень з іменем Павла Платоновича Чубинського. Будучи найвизначнішим українським етнографом XIX століття, Павло Чубинський багато зробив не тільки як етнограф і фольклорист, але й як економіст, статист, демограф, картограф, бібліограф, бібліотекознавець, правознавець, соціолог, перекладач, режисер, педагог, видатний громадський діяч, невтомній енергії якого українська наука завдячує виданням капітальних „Праць етнографічно-статистичної експедиції у Західно-Руський край” та заснуванням Південно-західного відділу Російського Географічного Товариства – предтечі української академії наук.

За обсягом зробленого, за новизною підходів його праці з етнографії не мали аналогів у тогочасній науці. Як свідчив Михайло Драгоманов, дослідження Павла Чубинського вивели українську етнографічну науку на передові позиції в Росії, після того українська етнографія „пішла назад, а не вперед”. Проте доробок визначного науковця не був належно оцінений ні в царській Росії, ні в Радянському Союзі. Причина цього у тому, що відомий етнограф, фольклорист, громадський діяч – автор поезії „Ще не вмерла Україна”, що з мелодією Михайла Вербицького пройшла утиски царської й радянської систем. Пісню забороняли, спалювали, за неї розстрілювали або засилали до „сибірів”, з нею на вустах помирили борці за незалежність України. Та вона, як фенікс, пройшла усі випробування, вижила серед народу і утвердилася Державним Гімном суверенної України.

Сьогодні з імені Павла Чубинського зняті усі заборони, накладені ще царськими, а пізніше й радянськими цензорами. Однак, на превеликий жаль, він і сьогодні залишається маловідомим широкому загалові. Що ми знаємо про людину, про якого Михайло Драгоманов сказав: „Сила чорноземна – наш Чубинський. І така сила, якій не можна підкоритись” [7, 126]. А відомий український етнограф і антрополог Федір Вовк, оцінюючи заслуги Павла Чубинського перед українською наукою, відзначив, що „Слід, залишений ним в етнографії України,

З М І С Т

Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

<i>Д.Вирський</i> УКРАЇНА В ПЕРШИХ „ПОЛОНІЯХ” (країнознавчі видання Я.А.Красінського та М.Кромера про українські землі)	3
<i>І.Вівсяна</i> ФОРМУВАННЯ ІДЕЇ «УКРАЇНСЬКОГО П’ЄМОНТУ» У ВІТЧИЗНЯНІЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ (кінець XIX – початок XX ст.)	8
<i>Л.Шугасва</i> В ПОШУКАХ ІСТИННОГО ПРАВОСЛАВ’Я: КІНДРАТ МАЛЬОВАНИЙ	13
<i>А.Киридон</i> МЕНТАЛЬНІ ІМПЕРАТИВИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: «ЗСУВ ПАРАДИГМ» В УМОВАХ УТВЕРДЖЕННЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ	16
<i>С.Шевченко</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АМЕРИКАНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДОПОМОГИ В ОДЕСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ	22
<i>В.Півоварчук</i> ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНІ ЦЕНТРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	25
<i>М.Гон</i> УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ І ЄВРЕЇ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	28
<i>О.Альошина</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АРСЕНА РІЧИНСЬКОГО	31
<i>О.Гуменюк</i> СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РАДЯНІЗАЦІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	34
<i>Т.Карпукіна</i> ЗАКЕРЗОННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВІЙНИ (1939-1941 РР.)	40
<i>Л.Заглинська, І.Бондар</i> ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945-1953 РОКИ)	44
<i>Л.Паніна</i> РОСІЙСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА НА ЖИТОМИРЩИНІ У 50-80-х рр. XX ст.	50
<i>О.Лицук</i> ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ АВТОКЕФАЛЬНИМ ЗМАГАННЯМ В УКРАЇНІ З БОКУ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ (1990-1992 РР.)	53
<i>О.Ворон</i> РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА У КОНТЕКСТІ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ	58
<i>Ю. Вільховий</i> РОЗВИТОК ЦЕРКВИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН-БАПТИСТІВ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	61
<i>А. Гуз</i> ПОЛІТИКА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ШКІЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ (КІНЕЦЬ XX СТ. – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)	65
<i>В.Васюк</i> БАЗОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ Й ЕВОЛЮЦІЯ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН	69
<i>О.Коржик</i> ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ УКРАЇНИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА	72

Розділ 2. ІСТОРІЯ ВОЛИНІ. КРАЄЗНАВСТВО

<i>С. Прокопчук</i> БЕРЕСТЕЦЬКА БИТВА 1651 РОКУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ XVII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ	76
<i>Н.Мельничук</i> ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНОГО ГІМНАСТИЧНОГО ТОВАРИСТВА „СОКОЛ”	83
<i>Б.Бойко</i> ПОЧАТКОВА ОСВІТА НА ВОЛИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.	85

<i>О.Шмид</i> ЧЕСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ВОЛИНИ У 60-70-Х РР. ХІХ СТ.	88
<i>І.Мілясевич</i> НАРОДНІ БІБЛІОТЕКИ ВОЛИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	93
<i>Г.Капустін</i> ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БРАТСТВ НА ВОЛИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	98
<i>О.Дем'янюк</i> СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ НА ВОЛИНИ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ НАВЕСНІ 1917 РОКУ	102
<i>В.Панасюк</i> УКРАЇНСЬКА ШКІЛЬНА СПРАВА НА ВОЛИНИ У 1920–1939 РОКАХ: ЕТНОПОЛІТИЧНІ ЗАСАДИ	107
<i>Ю.Крамар</i> ПОЛІТИКА ВОЄВОДСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ Г.ЮЗЕВСЬКОГО ЩОДО ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ВОЛИНИ У 1920-1930-Х РР.	111
<i>В.Борщевич</i> ОБРАЗКИ ПОВСЯКДЕННОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ СВЯЩЕНИКІВ ВОЛИНИ 20-30-Х РР. ХХ СТ.	115
<i>Ф.Рябчикова</i> ВИДИ ТА ФОРМИ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ В ЕТНОГРАФІЧНОМУ ВІДДІЛІ ВОЛИНСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО МУЗЕЮ	119
(1920 – ПОЧ. 1930-Х РР.) <i>В.Доброчинська</i> РІВНЕНСЬКА УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЯ (1923–1939)	123
<i>Я.Цецик</i> ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ НА ВОЛИНИ (1925-1928 РР.)	128
<i>В.Ковальчук</i> СТЕПАН КОВАЛЬ ("РУБАШЕНКО") – КОМАНДИР ЗАГОНУ УПА "КОТЛОВИНА" НА ВОЛИНИ	135
<i>О.Ленартович</i> ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНИХ СТРУКТУР НА ВОЛИНИ У ПЕРІОД РАДЯНІЗАЦІЇ 1939-1941 РР.	138
<i>Т.Самсонюк</i> ЖІНКИ ЯК ОБ'ЄКТ РЕПРЕСІЙ НКВС НА ВОЛИНИ (1939-1941 РР.)	142
<i>В.Писцьо</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-СУСПІЛЬНІ ЗМІНИ В КОНТЕКСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ НА РІВНЕНЩИНІ	147
<i>А.Жив'юк</i> ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В м.РІВНОМУ В ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (сер. 1941 – поч. 1942 рр.): СТОРІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ УРДВ	151
<i>С.Шульга</i> АНТИФАШИСТСЬКИЙ РУХ ВОЛИНСЬКИХ ЧЕХІВ	156
<i>В.Борщевич</i> ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ВОЛИНИ 40-Х – 80-Х РР. ХХ СТ.	159
<i>П.Савчук</i> ОБЛАШТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З ПОЛЬЩІ І ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	164
<i>Г.Борейко</i> КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРОЦЕСИ РІВНЕНЩИНИ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОЇ ДІЙНОСТІ: 50-60 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ	168

Розділ 3.

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ.

ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

<i>В.Ореховський</i> ПОШИРЕННЯ ХРИСТІАНСТВА ТА "ВЕЛИКЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ НАРОДІВ" (IV – VII ст.)	172
<i>Т.Олексієвець</i> ПРАГА X-XIII СТ.: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ МІСТОУТВОРЕННЯ	176
<i>Р.М.Постоловський</i> ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ЧЕСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО- ДЕМОКРАТИЧНИХ ІДЕЙ І ТРАДИЦІЙ	179
<i>Г.Хлібовська</i> НІМЕЦЬКЕ ПИТАННЯ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ДИПЛОМАТІЇ КІНЦЯ 40-Х – ПОЧАТКУ 70-Х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ	183

<i>І.Петлюк</i> НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНИ: ПРОБЛЕМА ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ (1875-1914 РР.)	188
<i>Л.Валюх</i> ГЕЛЬГОЛАНДСЬКО-ЗАНЗІБАРСЬКИЙ ДОГОВІР (1890 р.): ПОЛІТИЧНА ОЦІНКА В АНГЛІЇ	191
<i>Н.Плюта</i> СПРАВА ДРЕЙФУСА У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЙ У ФРАНЦІЇ	195
<i>Т.Чаркіна</i> ПОГЛЯДИ М.ВЕБЕРА НА ЗАРОДЖЕННЯ КАПІТАЛІЗМУ	198
<i>С.Троян</i> ПЛАНИ СТВОРЕННЯ “МІТТЕЛЬЄВРОПИ” У ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ ст.	200
<i>Б.Бернадський</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ РОЗВІДОК НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	205
<i>О.Ворон</i> ПРОЦЕС ТВОРЕННЯ СПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У МІЖВОЄННІЙ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (1918 – 1938 рр.)	211
<i>М.Боровець</i> РЕАКЦІЯ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ НА ПОДІЇ МЮНХЕНСЬКОЇ ЗМОВИ	215
<i>О.Дукмас</i> ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНИЙ КРИТЕРІЙ ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	217
<i>О.В.Іванченко</i> СПІВПРАЦЯ ВИШЕГРАДСЬКИХ ДЕРЖАВ У ГРУПІ В ПЕРІОД З 1991 ПО 1995 РІК	221
<i>І.Мартинчук</i> СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У 1993-2000 РР. У КОНТЕКСТІ ВІДНОСИН З РОСІЄЮ	224

Розділ 4.

ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ. МЕТОДОЛОГІЯ, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

<i>Т.Ковальчук</i> ІСТОРІЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ КІНЦЯ ХVІІІ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ІВАНА ФРАНКА	227
<i>С.Грипич, О.Граб</i> КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)	231
<i>С.Чибирак</i> ПОСТАТЬ ПАВЛА ПЛАТОНОВИЧА ЧУБИНСЬКОГО В РАДЯНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ	237
<i>А.Кукурудза</i> ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ПРАВОСЛАВ'Я НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ 20-Х РР. ХХ СТ.: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	241
<i>В.Чура</i> КОМПАРТИЙНА “ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ” ТА РОЗГОРТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ НАПРИКІНЦІ 80-Х – ПОЧАТКУ 90 РР. ХХ СТ., (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗАГАЛЬНОСОЮЗНИХ І РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ).....	249
<i>Ю.Олексін</i> МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ РИС ГРОМАДЯНСЬКОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ	253
<i>Л.Шинкаренко</i> РАДЯНСЬКА ТА РОСІЙСЬКА ІСТОРИОГРАФІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ НОВОГО КУРСУ Ф.Д. РУЗВЕЛЬГА	259
<i>І.Десятничук</i> КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОГО РУХУ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ» В КОНТЕКСТІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЇЇ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ	261
<i>Г.Новічков</i> ПОПУЛІЗМ У ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ	266
<i>К.Цинк</i> ПРАВА ЛЮДИНИ І РЕПРОДУКЦІЙНЕ КЛОНУВАННЯ ЛЮДСЬКИХ ІСТОТ	270
<i>Є.Єсталь</i> ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПОЛІТИЧНІ СВОБОДИ В АВТОБІОГРАФІЧНИХ НАРИСАХ КОЛИШНІХ ДІЯЧІВ НЕЗАЛЕЖНОГО САМОВРЯДНОГО ОБ'ЄДНАННЯ «СОЛІДАРНІСТЬ»	275
<i>В.Мандрагеля</i> МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА: ІНТЕГРАТИВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ	279

Розділ 5.

МАТЕРІАЛИ П'ЯТОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ, АСПРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ „ЕВОЛЮЦІЯ ВІЙСЬКОВОГО МИСТЕЦТВА” ЗА НАУКОВИМ НАПРЯМОМ: „КІННОТА У ВІЙНАХ: ВІД ДАВНИНИ ДО СУЧАСНОСТІ” (РІВНЕ, 27 – 28 ЛИСТОПАДА 2008 р.)

<i>А.Поспелов, В.Шлякин</i> ФОРМИ ДІЙСВИЙ КАВАЛЕРИИ В СРЕДНЕВЕКОВОЙ ЯПОНИИ V-XVII ВВ.: ВЗГЛЯД ЕВРОПЕЙСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ	283
<i>Р.Савчук</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ВІЙСЬКОВІ СИЛИ У ДІЯЛЬНОСТІ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII СТ.	287
<i>А.Харук</i> КОНЦЕПЦІЯ „КАВАЛЕРІЙСЬКОГО ЛІТАКА” ТА СПРОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	290
<i>А.Дергачёва</i> КАВАЛЕРІЯ СТРАН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ НАКАНУНЕ І В ПЕРІОД ВТОРОЇ МИРОВОЇ ВОЙНИ: СОСТОЯНИЕ І РАЗВИТИЕ	293
<i>А.Поспелов</i> КАВАЛЕРІЙСЬКІ І БРОНЕКАВАЛЕРІЙСЬКІ ПОДРАЗДЕЛЕННЯ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ І НЕОФИЦИАЛЬНИХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОБРАЗОВАНИЙ В ВОЕННЫХ КОНФЛИКТАХ ПОСЛЕДНЕЙ ЧЕТВЕРТИ XX ВЕКА	296

Розділ 6.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, РЕФЕРАТИ, ОГЛЯДИ

<i>Б.Савчук, П.Савчук</i> ПРО ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО. (ПРИЩЕПА БОГДАН, ПРИЩЕПА ОЛЕНА. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ВОЛИНИ: НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК Б.А.Прищеп, О.П.Прищеп. – Рівне: ПП ДМ, 2008. – 352 с.; іл.	299
<i>О.Дем'янюк</i> ВОЛИНСЬКА ПЛАСТОВА МОЛОДЬ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ 20-30-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ (Рец.: Візитів Ю.М. Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період: Монографія. – Рівне-Львів, 2008. – 180 с.)	301
<i>Р.Давидюк</i> ПУБЛІЦИСТИКА УЛАСА САМЧУКА 1941-1943 РОКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (Рецензія: Документ доби: публіцистика Уласа Самчука 1941-1943 років / упорядник А.Жив'юк. – Рівне: ВАТ „Рівненська друкарня”, 2008. - 456 с. з іл.)	302
<i>В.М.Шеретюк, П.О.Савчук</i> СПОГАДИ УКРАЇНИКИ (Рецензія.: Білашевич-Кузич Л.І. Сибірська сага. – Косів: писаний камінь, 2008. – 376 с. Упорядник та літературний редактор Галина Білавич.)	303
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	306
ЗМІСТ	308

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 15

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян, О.Ю.Третьак

Обкладинка – О.Я.Тарасюк

Підписано до друку 25. 03. 2009 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”.
Наклад 100. Обліково-видавничих аркушів 31,7. Віддруковано засобами оперативної
поліграфії ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне:
РДГУ, 2009. – Випуск 15. – 311 с.